

Željko KRŠIĆ MA*

MUP Republike Srpske

Služba za zaštitu integriteta i zakonitosti u radu

Univerzitet u Novom Sadu,

Pravni fakultet, doktorand

Pregledni rad

UDK: 343.143(497.11)

343.143(497.5/6)

Primljeno: 15. aprila 2019. god.

SVJEDOK U KRIVIČNOM POSTUPKU U BOSNI I HERCEGOVINI, SRBIJI I HRVATSKOJ

Jedno od osnovnih dokaznih sredstava u krivičnom postupku, pored materijalnih dokaza, je iskaz svjedoka. U različitim pravnim sistemima se razlikuju krivično procesna pravila obezbjeđenja dokaza iskazom svjedoka, te posebno odredbe koje se odnose na imunitet svjedoka i zaštićene svjedoke. U radu će biti obrađena osnovna pitanja koja se tiču saslušanja svjedoka, davanja imuniteta svjedoku i statusa zaštićenog svjedoka, a zatim će uporedno pravnom analizom, biti obrađena ta pitanja u krivično procesnom pravu Bosne i Hercegovine, Republike Srbije i Republike Hrvatske. Za ovu uporedno pravnu analizu autor se odlučio uočivši da je ranije u istraživanjima posvećena mala pažnja uporednopravnoj analizi položaja svjedoka u pomenutim krivično procesnim sistemima. Cilj uporedno pravne analize i istraživanja je da se ukaže na različita zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini i državama okruženja i mogućnost unapređenja postojećih zakonskih odredbi u Bosni i Hercegovini, a možda i u drugim državama.

Ključne riječi: svjedok, imunitet svjedoka, zaštićeni svjedoka, saslušanje, ispitivanje.

* e-mail: zeljkokrsic053@gmail.com

Uvodna razmatranja

Nema krivičnog djela bez oštećenog/žrtve, izvršioca, propisanosti u zakonu tog djela kao krivičnog djela i krivice izvršioca. Da bi se zaista utvrdilo da je određeno djelo krivično djelo i da je određeno lice (fizičko ili pravno) izvršilac tog krivičnog djela mora biti pred nadležnim sudom nedvosmisleno utvrđeno da je to djelo zakonom određeno kao krivično djelo, da postoje sva obilježja bića tog krivičnog djela i mora biti nedvosmisleno utvrđena krivica tog lica za izvršenje tog krivičnog djela. Da bi se prethodno navedene stavke mogle nedvosmisleno utvrditi organi krivičnog gonjenja (istražni sudija, tužilac, policija) moraju obezbijediti dokaze koji će biti izvedeni u dokaznom postupku pred sudom, kako bi od početnih saznanja (osnova sumnje) podigli stepen izvjesnosti do nedvosmislenog. Nedvosmisleno utvrditi da je određeni događaj određeno krivično djelo, utvrditi ko je izvršilac tog krivičnog djela, ko su eventualni saučesnici i pomagači i utvrditi sve ostale relevantne činjenice znači u potpunosti rasvijetliti krivično djelo. Postoje različite vrste dokaza, kao što su materijalni dokazi poput tragova sa lica mjesta (tragovi biološkog porijekla, tragovi oružja i dr.) i lični dokazi, odnosno iskazi lica koja mogu dati bitne činjenice o krivičnom djelu, izvršiocu i/ili drugim dokazima o krivičnom djelu ili izvršiocu. Lica koja mogu dati iskaze o krivičnom djelu, izvršiocima i drugim bitnim činjenicama za krivični postupak su svjedoci. Nacionalnim krivičnim zakonodavstvom, odnosno pravilima krivičnog postupka određuju se pravila po kojima određeno lice stiče status svjedoka u krivičnom postupku, obaveznost svjedočenja, prava određenih lica da odbiju da svjedoče u potpunosti ili da odgovaraju na određena pitanja, kome od svjedoka i kako se pruža zaštita i dr. U krivičnom postupku se mogu pojaviti posebne kategorije svjedoka, kao što su svjedoci koji se po nekim svojim ličnim ili profesionalnim svojstvima razlikuju od drugih svjedoka, kao što su djeca, maloljetnici, ljekari, sveštena lica, policijski službenici, prikriveni istražitelji i slično. Tako na primjer, policijski službenici koji su postupali u istrazi krivičnog djela, mogu očekivati da će biti pozivani u svojstvu svjedoka u krivičnom postupku i veoma često se pojavljuju u krivičnim postupcima u svojstvu svjedoka. Uporedno pravnim analizom zakonskih odredbi kojima su uređena pitanja upotrebe svjedoka u krivičnom postupku, sagledavaju se različiti načini uređenja osnovnih pitanja u vezi sa svjedokom u krivičnom postupku. Uporedno pravna analiza i istraživanja će da ukažu na različita zakonska rješenja u više država i mogućnost unapređenja postojećih zakonskih odredbi kojima su uređena osnovna pitanja u vezi svjedoka u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, a možda i u drugim državama.

1. Pojam svjedoka

Kao što smo već rekli, lica koja mogu dati iskaze o krivičnom djelu, izvršiocima i drugim bitnim činjenicama za krivični postupak su svjedoci. Ali ovo nije potpuno određene pojma svjedoka u krivičnom postupku. Postoji niz odrednica koje definišu svjedoka u krivičnom postupku, a ne samo poznavanje relevantnih činjenica o kojima mogu dati iskaz. I okrivljeni daje iskaz o pravno relevantnim činjenicama u vezi konkretnog krivičnog djela, ali u drugom svojstvu i prema drugim pravilima, te on nije svjedok i u pravnim sistemima koje ovdje posmatramo on se ne može u krivičnom postupku kojim je obuhvaćen kao okrivljeni pojaviti i kao svjedok.

Prije nego što pristupimo određenju pojma svjedoka, da napomenemo da svjedoci mogu da svjedoče o činjenicama koje su njima lično poznate, odnosno koje su oni neposredno vidjeli, čuli, napravili, izradili, uradili i dr. Svjedoci takođe mogu da svjedoče i o činjenicama koje su saznali od drugih lica. Takve svjedoke nazivamo „svjedoci po čuvenju“. Sva lica koja se mogu ispitati kao svjedoci se pitaju odakle im je poznato ono o čemu svjedoče, pa tako, ako su saznanja svjedoka neposredna radi se o tzv. originarnim svjedocima, a ako su saznanja svjedoka posredna u pitanju su tzv. derivativni svjedoci (Škulić, Bugarski, 2015.) Svakako da su za krivični postupak interesantniji, pouzdaniji i značajniji iskazi svjedoka koji su neposrednim čulnim opažanjem saznali određene činjenice u odnosu na svjedoke koji su određene činjenice saznali iz kazivanja drugih lica. Svi procesni subjekti mogu da predlože određena lica kao svjedoke u postupku, a sud će da odluči da li je potrebno te svjedoke pozvati da svjedoče ili ne, odnosno da li su njihovi iskazi relevantni za rasvjetljavanje krivičnog djela.

Svjedok je fizičko lice, koje po pravilu nije glavni procesni subjekt, koje se poziva da pred nadležnim organom postupka i u propisanoj formi da laički iskaz o pravno relevantnim činjenicama u cilju njihovog dokazivanja (Brkić, 2014.).

Prethodno pomenuto određenje pojma svjedoka je opšte određenje pojma svjedoka u bilo kom postupku.

Svjedok može da bude samo fizičko lice, koje na neki način može da predoči pravno relevantne činjenice koje su mu poznate, odnosno u krivičnom postupku da predoči činjenice koje su mu poznate o počinjenom krivičnom djelu, izvršiocu ili tragovima i dokazima u vezi krivičnog djela zbog kojeg se vodi krivični postupak.

Svjedok u postupku iznosi obaveštenja o činjenicama iz prošlosti (Ilić, Majić i dr, 2013.).

Glavni procesni subjekti su okrivljeni i tužilac, a svjedok je sporedni procesni subjekt. Krivičnog postupka nema bez tužioca i okrivljenog (optuženog), dok krivični postupak može biti vođen i okončan bez potrebe da se pozivaju i saslušavaju svjedoci, posebno kada se radi o uprošćenim procesnim formama.

Svjedoci se mogu i sami pojaviti kod organa krivičnog gonjenja i okrivljenog i istima predložiti da raspolazu sa određenim saznanjima i da mogu dati pravno relevantne činjenice za vođenje postupka. Procesni subjekti predlažu sudu izvođenje dokaza, pa tako i predlažu da se u toku postupka pozovu i saslušaju kao svjedoci određena lica. Po predlogu stranaka sud odlučuje koja će lica pozvati u svojstvu svjedoka u postupku, te ista poziva.

Svjedok se u pravilu poziva pisanim pozivom, a izuzetno i usmeno. Svakom pozvanom svjedoku je dužan da se odazove pozivu ili da blagovremeno opravda svoj izostanak ukoliko nije u mogućnosti da se odazove. Takođe, pozvani svjedok ukoliko nije izuzet ili oslobođen od obaveze svjedočenja, dužan je i da svjedoči. Postavlja se pitanje kako primorati svjedoka da svjedoči i da govori istinu? Najčešće se to postiže zaprijećom sankcijom svjedoku koji se ne odazove na poziv i koji neosnovano odbije da svjedoči. Kao što ćemo vidjeti, obično se radi o novčanoj kazni u određenom iznosu. Da li je to dovoljno dobar mehanizam? Mišljenja sam da nije. U posmatranim krivičnim sistemima, a i većini drugih, propisano je da će svjedoku koji odbije da svjedoči biti izrečena novčana kazna i to u ne baš malom iznosu. I ta novčana kazna može tom svjedoku biti izrečena samo jednom, pošto je bespredmetno pozivati ponovo svjedoka koji je odbio da svjedoči. Ovdje su svakako u različitom položaju svjedoci različitog materijalnog statusa. Svjedoci lošijeg materijalnog statusa su svakako u nepovoljnijem položaju od svjedoka boljeg materijalnog statusa, koji bi mogli biti spremni i da plate novčanu kaznu i time izbjegunu obavezu svjedočenja i eventualnu konfrontaciju i zamjeranje sa okrivljenima. Pored novčane kazne, svjedoku može biti zapriječeno i zatvaranjem, posebno ukoliko i pored izrečene novčane kazne i dalje odbija da svjedoči.¹

Dalje, svjedok je u obavezi da prilikom svjedočenja da istinit i tačan iskaz. Ukoliko se utvrdi da svjedok nije dao istinit i tačan iskaz, prijeti mu krivični progon zbog počinjenog krivičnog djela davanja lažnog iskaza ili lažnog svjedočenja. Krivično materijalnim zakonodavstvom se uređuje i propisuje krivično djelo, čije biće se sastoji u tome da svjedok u postupku nije svjedočio istinito i tačno. Time se, propisanošću takvog postupanja kao krivičnog djela i zaprije-

1 U Republici Hrvatskoj, svjedok koji odbije da svjedoči i nakon izrečene novčane kazne može biti zatvoren, s tim što zatvor traje dok svjedok ne pristane svjedočiti ili dok njegovo svjedočenje ne postane nepotrebno, ili dok se krivični postupak ne završi, a najduže mjesec dana (Član 291. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske).

ćenom sankcijom, pokušava uticati na svjedoke da u postupku postupaju savjesno i da ne izbjegavaju svjedočiti, te da o onome što svjedoče daju istiniti iskaz.

U krivično procesnoj teoriji i praksi uočena su i u postupku uvažena određena lična i profesionalna svojstva i odnosi lica, koja potiču iz običaja, porodičnih, rodbinskih i drugih odnosa, pravila poslovanja i zaštite podataka, a koja mogu bitno uticati na položaj tih lica ukoliko bi ista bila prinuđena da obavezno svjedoče o svim činjenicama koje su im poznate. Stoga su određene kategorije lica izuzete ili oslobođene od obaveze svjedočenja. Takođe, uvažavajući ličnost svjedoka i značaj krivičnog postupka, data je mogućnost svjedoku da ne odgovara na pojedina pitanja ukoliko bi ga istinit odgovor na ta pitanja izložio krivičnom gonjenju ili teškoj sramoti izložio njega ili njemu blisko lice. U cilju zaštite krivičnog postupka i postizanja većeg interesa pravde, uveden je i mehanizam imuniteta svjedoku, a koji daje ovlašćenje javnom tužiocu da obeća i da da imunitet od krivičnog gonjenja svjedoku kako bi isti odgovorio i na pitanja koja bi njega samoga mogla izložiti krivičnom gonjenju.

U pravilu, iskazi svjedoka u postupku bitno utiču na ishod krivičnog postupka i utvrđivanje krivice okrivljenog, a nerijetko i na stepen odgovornosti. U određenim slučajevima iskazi svjedoka su presudni kod donošenja odluka o krivici okrivljenog i kod odmjeravanja kazne, posebno u slučajevima gdje svjedoci svjedoče o ponašanju okrivljenog prilikom izvršenja krivičnog djela i posle izvršenja i drugim činjenicama u vezi ličnosti počinioca. S obzirom na to, postoji realna opasnost da svjedok bude ugrožen u postupku, i to ili od strane okrivljenog i lica povezanih sa njim, ili samim svjedočenjem. Žrtve krivičnih djela, posebno krivičnih djela protiv polnog integriteta, nasilja u porodici, otmica i sl., djeca i maloljetnici se pojavljivanjem u postupku u svojstvu svjedoka izlažu riziku ponovnog proživljavanja situacija kroz koje su prošli, susretu sa izvršiocem, što može nepovoljno uticati na njihovo psihičko zdravlje i stanje, a kod djece i maloljetnika i na normalan psiho-fizički razvoj. Zbog toga su takvi svjedoci posebno osjetljiva kategorija svjedoka i ubrajamo ih u kategoriju posebno ugroženih svjedoka. Postupanje prema njima se posebno uređuje u odnosu na ostale svjedoke, pogotovo prema maloljetnicima i djeci.

2. Svjedok u uporednom krivičnoprocesnom zakonodavstvu

U ovom radu će, kako je to već navedeno, biti prikazani rezultati uporedno pravne analize zakonskih odredbi kojima je određena upotreba svjedoka kao dokaznog sredstva u krivično procesnom pravu, odnosno krivičnim postupcima u R. Srbiji, R. Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

U R. Srbiji, R. Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini saslušavanje/ispitivanje svjedoka u krivičnim postupcima je propisano zakonima o krivičnim postupcima.²

Zakonikom o krivičnom postupku R. Srbije upotreba svjedoka u krivičnom postupku, prava, obaveze i ograničenja svjedoka i korištenja svjedoka u krivičnom postupku su propisani u Glavi VII – Dokazi, od člana 91. do člana 112.

Zakonom o kaznenom postupku R. Hrvatske, članovima 283. do 300. propisano je ispitivanje svjedoka u krivičnom postupku.

U Bosni i Hercegovini, s obzirom na njenu složeno državno uređenje, u upotrebi su četiri Zakona o krivičnom postupku i to Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH i Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH. S obzirom da je svim pomenutim Zakonima o krivičnim postupcima u BiH, na skoro identičan način propisano saslušanje svjedoka, za potrebe ovog rada biće korišten Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

U fazi istrage i optuženja, svjedoka poziva i ispituje tužilac (državni odvjetnik u R. Hrvatskoj), a od trenutka potvrđivanja optužnice i zakazivanja glavnog pretresa svjedoka poziva sud i pred sudijom pojedincem ili vijećem svjedoka ispituju tužilac i okrivljeni ili njegov opunomoćenik.

2.1. Zakonsko određenje pojma svjedoka

R. Srbija: Svedok je lice za koje je verovatno da će dati obaveštenja o krivičnom delu, učiniocu ili o drugim činjenicama koje se utvrđuju u postupku (Član 91. Zakonika o krivičnom postupku).

R. Hrvatska: Kao svjedoci pozivaju se osobe za koje je vjerovatno da mogu dati obavijesti o kaznenom djelu, počinitelju i o drugim važnim okolnostima (Član 283. stav (1) Zakona o kaznenom postupku).

Bosna i Hercegovina: Svjedoci se saslušavaju kada postoji vjerovatnoća da će svojim iskazom moći dati obavijesti o krivičnom djelu, učinitelju i o drugim važnim okolnostima (Član 81. stav (1) Zakona o krivičnom postupku BiH).

2 U Republici Srbiji Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik R. Srbije broj 72/11., 101/11., 121/12., 32/13., 45/13. i 55/14.; u R. Hrvatskoj Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine R. Hrvatske broj 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. – prečišćen tekst, 91/12. – Odluka Ustavnog suda R. Hrvatske, 143/12., 56/13., 145/13. i 152/14.; a u Bosni i Hercegovini Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03., 32/03., 36/03., 26/04., 63/04., 13/05., 48/05., 46/06., 76/06., 29/07., 32/07., 53/07., 76/07., 15/08., 58/08., 12/09., 16/09., 93/09., 72/13.), Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, (Službene novine FBiH, broj 43/98), Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, broj 53/12., 91/17. i 66/18 i Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH (prečišćen tekst) , broj 01.3.-05-1123/13 od 09. oktobra 2013. godine.

Kao što vidimo iz pozitivnogpravnog određenja pojma svjedoka u R.Srbiji, R. Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, gotovo na identičan način je u sve tri države određen pojam svjedoka. U sve tri države propisano je da je svjedok lice koje može dati obavještenja o krivičnom djelu, učiniocu krivičnog djela i drugim važnim okolnostima za krivični postupak.

Zakonima o krivičnim postupcima u R. Srbiji i R. Hrvatskoj propisano je da se svjedok ispituje, dok se u Bosni i Hercegovini koristi termin saslušava. Ovdje je riječ samo o različitoj terminologiji kojom se određuje postupak prikupljanja informacija od svjedoka. Zakonima o krivičnim postupcima je propisan način na koji se prikupljaju informacije od svjedoka, te koja su prava i obaveze svjedoka pri tome, tako da su u pogledu uporeno pravne analize određenja ispitivanje/saslušanje samo jezičke prirode.

U pogledu sposobnosti svjedočenja, Zakonikom o krivičnom postupku R. Srbije propisano je da svako lice koje može da prenese svoja saznanja ili opažanja u vezi sa predmetom svjedočenja ima sposobnost svjedočenja. Zakon o kaznenom postupku R. Hrvatske i Zakoni o krivičnim postupcima u BiH ne definišu sposobnost svjedočenja, već tu sposobnost pretpostavljaju samo po sebi, odnosno da se podrazumijeva da će svjedočiti samo svjedoci koji su u stanju da na određen način saopšte, iskažu ili prenesu drugome svoja saznanja.

Kao što vidimo iz zakonskih odredbi kojima se određuje ko može biti svjedok, u posmatranim krivično procesnim sistemima nema ograničenja u pogledu životne dobi lica koje se može pojaviti kao svjedok u krivičnom postupku. Tako se kao svjedok u krivičnom postupku može pojaviti i dijete i maloljetnik, kao i lice ometeno u razvoju i lice kome je oduzeta poslovna sposobnost.

Posle sposobnosti svjedočenja, najbitnije pitanje je obaveznost svjedočenja, odnosno obaveza svjedoka da svjedoči o činjenicama koje su mu poznate o počinjenom krivičnom djelu, počinioocu i drugim pitanjima značajnim za krivični postupak. S obzirom da postoje određene kategorije svjedoka koji su izuzete ili oslobođeni od obaveze svjedočenja, prvo ćemo ukazati na obavezu svjedoka da se odazove pozivu suda ili tužioca.

Svi zakoni o krivičnim postupcima, koji su predmet ove uporedno pravne analize, eksplicitno određuju obavezu svjedoka, koji je pozvan od strane tužioca ili suda, da se odazove pozivu i da prisupi na saslušanje u vrijeme i na mjesto na koje je pozvan. Zakoni o krivičnim postupcima država obuhvaćenih ovom analizom, uvažavaju pravo na privatni život i rad lica koja se pozivaju u svojstvu svjedoka, te je ostavljena mogućnost licu koje je pozvano kao svjedok, a koje je zbog privatnih, porodičnih ili poslovnih obaveza spriječeno da se u određeno vrijeme odazove pozivu, da može blagovremeno obavijestiti sud ili tužioca o nemogućno-

sti odazivanja pozivu. U tom slučaju svjedoku ne prijeti mogućnost prinudnog dovođenja i sankcionisanja zbog neodazivanja na poziv.

U R. Srbiji i Bosni i Hercegovini, propisana je mogućnost da sud izrekne novčanu kaznu svjedoku koji se ne odazove pozivu, a blagovremeno ne obavijesti sud o činjenici da je spriječen da se odazove po pozivu.³ Zakonima o krivičnim postupcima u BiH propisano je da sud može samo jednom kazniti istog svjedoka u jednom krivičnom postupku, ukoliko se ne odazove pozivu, a ista situacija je i u slučaju da odbije da svjedoči. Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije određuje da sud može kazniti svjedoka koji se ne odazove pozivu novčanom kaznom, te da ga može još jednom kazniti novčanom kaznom ako se ne odazove ni na ponovljeni poziv, što znači da svjedok koji izbjegava da se odazove pozivu može biti u istom krivičnom postupku dva puta kažnjen novčanom kaznom zbog neodazivanja pozivu za svjedočenje. Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije, u članu 101., pored kažnjavanja svjedoka zbog ne odazivanja pozivu određuje da će se na isti način kazniti i svjedok koji se bez odobrenja udalji sa mjesta gdje treba biti ispitan. Dakle, zakonodavac je u R. Srbiji predvidio mogućnost da se svjedok odazove pozivu i pojavi u sudu, ali da pokuša izbjeći svjedočenje odlaskom prije nego što bude ispitan u postupku. Zakon o kaznenom postupku R. Hrvatske ne daje mogućnost novčanog kažnjavanja svjedoka koji se ne odazove po uredno dostavljenom pozivu, već samo propisuje da sud može narediti prinudno dovođenje svjedoka. Takva mogućnost je predviđena i u krivično procesnim zakonodavstvima Bosne i Hercegovine i R. Srbije.

Kada je u pitanju odbijanje svjedoka, koji nije izuzet ili oslobođen od obaveze svjedočenja, da svjedoči Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, određuje da tog svjedoka sud, na prijedlog tužioca, može kazniti novčanom kaznom u visini do 30 000,00 Konvertibilnih maraka, te da svjedok ima pravo žalbe na odluku o toj kazni. Kao i kod sankcionisanja za neodazivanje po pozivu, i u ovom slučaju sud može istog svjedoka samo jednom kazniti u istom krivičnom postupku. Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije određuje da sud može svjedoka koji se odazove po pozivu, i koji nakon što je upoznat na posledice od-

3 Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, član 81., propisano je da sud može svjedoku koji se ne odazove pozivu izreći novčanu kaznu u visini do 5000,00 Konvertibilnih maraka i da naredi prinudno dovođenje svjedoka. Zakonikom o krivičnom postupku R. Srbije, član 101., propisano je da sud može izreći novčanu kaznu u visini do 100 000,00 Dinara svjedoku koji se ne odazove pozivu, a svoj izostanak ne opravda. Ako ove maksimalne iznose do kojih sud može izreći novčanu kaznu svjedoku zbog ne odazivanja na poziv, u ovom trenutku konvertujemo u valutu Euro, prema kursu važećem na dan 01.08.2018. godine, kao referencu za upoređivanje, vidimo da je zapriječena kazna u BiH (oko 2 500,00 Eura) znatno veća nego u R. Srbiji (oko 900,00 Eura), s tim što Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije određuje da svjedok može biti još jednom kažnjen novčanom kaznom do tog iznosa.

bije da svjedoči kazniti novčanom kaznom u visini do 150 000,00 Dinara, te da ga nakon toga može još jednom kazniti novčanom kaznom do te visine. Zakon o kaznenom postupku R. Hrvatske, član 291., određuje da sudija za istragu može svjedoka koji se odazove pozivu, pa bez opravdanog razloga odbije da svjedoči, na obrazložen prijedlog državnog odvjetnika kazniti novčanom kaznom u visini do 50 000,00 Kuna, a ako i nakon toga odbije da svjedoči može ga zatvoriti. Zakon o kaznenom postupku određuje da zatvor u tom slučaju može trajati dok svjedok ne pristane da svjedoči ili dok ne prestane potreba za njegovim svjedočenjem, do okončanja postupka, ali najduže mjesec dana.⁴

Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije predviđa dvije kategorije lica, potencijalnih svjedoka koja su, pod određenim uslovima, izuzeta od obaveze da svjedoče. To su lica koja su isključena od dužnosti svjedočenja i lica koja su oslobođena od dužnosti svjedočenja.

Tako su članom 93. Zakonika od dužnosti svjedočenja isključena sledeća lica:

- 1) lice koje bi svojim iskazom povredilo dužnost čuvanja tajnog podatka, dok nadležni organ, odnosno lice organa javne vlasti ne opozove tajnost podatka ili ga ne oslobodi te dužnosti;
- 2) lice koje bi svojim iskazom povredilo dužnost čuvanja profesionalne tajne (verski ispovednik, advokat, lekar, babica i dr.), osim ako je oslobođeno te dužnosti posebnim propisom ili izjavom lica u čiju je korist ustanovljeno čuvanje tajne;
- 3) lice koje je branilac o onome što mu je okrivljeni kao svom braniocu poverio, s tim što izuzetno, sud može na predlog okrivljenog ili njegovog branioca odlučiti da ispita lice koje je isključeno od dužnosti svjedočenja.

Članom 94. Zakonika o krivičnom postupku R. Srbije, sledeća lica su oslobođena od dužnosti svjedočenja:

- 1) lice sa kojim okrivljeni živi u braku, vanbračnoj ili drugoj trajnoj zajednici života;
- 2) srodnik okrivljenog po krvi u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, kao i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno;

4 Ako ove iznose maksimalno zapriječenih novčanih kazni u BiH, R. Srbiji i R. Hrvatskoj konvertujemo u valutu Euro, prema važećem kursu na dan 01.08.2018. godine, kao referentu za upoređivanje, vidimo da je visina maksimalno zapriječene novčane kazne svjedoku koji odbija da svjedoči najveća u Bosni i Hercegovini (oko 15 000,00 Eura), zatim u R. Hrvatskoj (oko 7 000,00 Eura), gdje postoji mogućnost i određivanja mjere zatvaranja do mjesec dana i najmanja u R. Srbiji (oko 1 300,00 Eura), s tim da postoji mogućnost da svjedok bude još jednom kažnjen novčanom kaznom do tog iznosa.

3) usvojenik i usvojitelj okrivljenog.

4) Maloletno lice koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava da je oslobođeno od dužnosti svjedočenja, ne može se ispitati kao svedok, osim ako to sam okrivljeni zahteva.

Sva naprijed navedena lica, i ona koja su isključena od obaveze svjedočenja, kao i ona koja su oslobođena od obaveze svjedočenja, dužna su da se odazovu na poziv za svjedočenje.

Na sličan način su i Zakonom o kaznenom postupku R. Hrvatske određena lica koja se su izuzeta od obaveze svjedočenja.

Prema članu 293. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske, sledeća lica se ne mogu ispitati kao svjedoci:

1) osoba koja bi svojim iskazom povrijedila zakonom ustanovljenu obvezu čuvanja tajnosti podataka, dok je nadležno tijelo ne oslobodi te obveze,

2) branitelj okrivljenika, osim ako to sam okrivljenik ne zahtijeva,

3) okrivljenik u postupku u kojem su primijenjene odredbe članka 25. ovog Zakona⁵,

4) vjerski ispovjednik o sadržaju ispovjedi.

Ovdje uočavamo da su odredbama člana 293. Zakona o kaznenom postupku, za razliku od odredbi člana 93. Zakonika o krivičnom postupku R. Srbije, kao lica koja se ne mogu ispitati određena i lica za koja se vodi jedinstven postupak. Takođe, članom 293. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske eksplicitno je

5 Članom 25. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske propisano je vođenje jedinstvenog postupka i predmetni član glasi:

„(1) Jedinstveni postupak u pravilu će se provesti:

1) ako je ista osoba okrivljena za više kaznenih djela,

2) ako je više osoba okrivljeno za jedno kazneno djelo,

3) protiv počinitelja, sudionika, prikrivatelja, osoba koje su pomogle počinitelju nakon počinjenja kaznenog djela, te osoba koje nisu prijavile pripremanje kaznenog djela, počinjenje kaznenog djela ili počinitelja,

4) ako je oštećenik istovremeno počinio kazneno djelo prema okrivljeniku.

(2) Jedinstveni postupak može se provesti i ako je više osoba okrivljeno za više kaznenih djela, ali samo ako između počinjenih kaznenih djela postoji međusobna veza i ako postoje isti dokazi.

(3) Ako je za neka od djela iz stavka 1. i 2. ovog članka nadležan niži, a za neka viši sud, za provođenje jedinstvenog postupka nadležan je viši sud. Ako su nadležni sudovi iste vrste, za provođenje jedinstvenog postupka nadležan je onaj sud koji je na zahtjev ovlaštenog tužitelja prvi započeo postupak, a ako postupak još nije započet, nadležan je sud kojem je prije podnesen zahtjev za pokretanje postupka.

(4) O spajanju postupka odlučuje sud koji je nadležan za provođenje jedinstvenog postupka. Protiv ješenja kojim je određeno spajanje postupka ili kojim je odbijen prijedlog za spajanje nije dopuštena žalba.

(5) Do podizanja optužnice o spajanju i razdvajanju postupka odlučuje državno odvjetništvo koje je nadležno za provođenje jedinstvenog postupka.

određeno da se kao svjedok ne može ispitati vjerski ispovjednik o sadržaju ispovjedi. Zakonikom o krivičnom postupku, svešteno lice je svrstano u kategoriju lica koja su isključena od obaveze svjedočenja zbog čuvanja profesionalne tajne, te je tako ostavljena mogućnost da se svešteno lice može ispitati kao svjedok na okolnosti saznanja koja je dobio od lica koje mu se ispovidilo ukoliko bi bilo oslobođeno te dužnosti posebnim propisom ili izjavom lica u čiju je korist ustanovljeno čuvanje tajne. Uvažavajući sve kulturološke i vjerske razlike i običaje i pravila, smatram da je normativno rešenje u R. Srbiji bolje i opravdanije u cilju utvrđivanja činjeničnog stanja. Hipotetički, u jednom postupku bi možda upravo iskaz sveštenog lica mogao doprinijeti da nevino lice ne bude oglašeno krivim.

Zakonom o kaznenom postupku R. Hrvatske, članom 285. su na sledeći način određena lica koja su oslobođena od obaveze svjedočenja:

- 1) osoba s kojom je okrivljenik u braku ili izvanbračnoj zajednici,
- 2) srodnici okrivljenika u ravnoj lozi, srodnici u pobočnoj lozi do trećega stupnja zaključno te srodnici po tazbini do drugoga stupnja zaključno,
- 3) posvojenik i posvojitelj okrivljenika,
- 4) javni bilježnici, porezni savjetnici, u okviru zakonske obveze čuvanja tajne,
- 5) odvjetnici, liječnici, zubari, psiholozi i socijalni radnici o onome što su u obavljanju svoga zanimanja saznali od okrivljenika,
- 6) novinari i urednici u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su uporabljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, osim u postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćavanja i u slučaju propisanom posebnim zakonom

(2) Osobe navedene u stavku 1. točki 4. do 6. ovog članka ne mogu uskratiti iskaz ako postoji zakonska osnova po kojoj su oslobođene dužnosti čuvanja tajne.

(3) Tijelo koje vodi postupak dužno je osobe spomenute u stavku 1. ovog članka, prije njihova ispitivanja ili čim sazna za njihov odnos prema okrivljeniku, upozoriti da ne moraju svjedočiti. Osobe navedene u stavku 1. točki 1. do 3. ovog članka će se upozoriti da će se njihov iskaz, ako odluče svjedočiti, bez obzira na njihovu kasniju odluku, moći koristiti kao dokaz. Upozorenja i odgovori unose se u zapisnik.

(4) Dijete koje s obzirom na dob i duševnu razvijenost nije sposobno shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti ne može se ispitati kao svjedok, ali se saznanja dobivena od njega putem stručnih osoba, rođaka ili drugih osoba koje su s njim bile u kontaktu mogu koristiti kao dokaz.

(5) Osoba koja ima razloga uskratiti svjedočenje prema jednom od okrivljenika oslobođena je dužnosti svjedočenja i prema ostalim okrivljenicima ako se njezin iskaz prema naravi stvari ne može ograničiti samo na ostale okrivljenike.

(6) Osobe navedene u stavku 1. točki 1. do 6. ovog članka, osim branitelja, ne mogu uskratiti iskaz ako se radi o kaznenom djelu kaznenopravne zaštite djece.

Kao što vidimo iz prethodno pomenutih odredbi Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske, a što samtram da je potrebno posebno napomenuti, lica oslobođena od obaveze svjedočenja su oslobođena obaveze svjedočenja za sva krivična djela osim krivičnih djela gdje su predmet posebne krivičnopravne zaštite djeca.

Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine takođe su propisane dvije kategorije lica koje su izuzete od opšte odredbe o obaveznosti svjedočenja. Članom 82. Zakona o krivičnom postupku propisano je koja lica ne mogu biti saslušana kao svjedoci i navedeni član glasi:

„(1) Ne može se saslušati kao svjedok:

a) osoba koja bi svojim iskazom povrijedila dužnost čuvanja državne, vojne ili službene tajne, dok je nadležni organ ne oslobodi te dužnosti,

b) branitelj osumnjičenog, odnosno optuženog u pogledu činjenica koje su mu postale poznate u svojstvu branitelja,

c) osoba koja bi svojim iskazom povrijedila dužnost čuvanja profesionalne tajne (vjerski službenik, odnosno ispovjednik, novinar u svrhu zaštite izvora informacija, advokat, bilježnik, liječnik, babica idr.), osim ako je oslobođena te dužnosti posebnim propisom ili izjavom osobe u čiju je korist ustanovljeno čuvanje tajne,

d) maloljetna osoba koja s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost nije sposobna shvatiti značaj prava da ne mora svjedočiti.

(2) Ako je kao svjedok saslušano lice koje se ne može saslušati kao svjedok, na takvom iskazu svjedoka se ne može zasnivati sudska odluka.”

Dalje, članom 83. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine određene su kategorije lica koja mogu odbiti svjedočenje i navedeni član glasi:

„(1) Svjedočenje mogu odbiti:

a) bračni, odnosno vanbračni drug osumnjičenog, odnosno optuženog,

b) roditelj ili dijete, usvojitelj ili usvojenik osumnjičenog odnosno optuženog.

(2) Organ koji vodi postupak dužan je da osobe iz stava 1. ovog člana, prije njihovog saslušanja ili čim sazna za njihov odnos prema osumnjičenom, odnosno optuženom upozori da mogu odbiti svjedočenje. Upozorenje i odgovor se unose u zapisnik.

(3) Osoba koja može odbiti svjedočenje prema jednom od osumnjičenih, odnosno optuženih, može odbiti svjedočenje i prema ostalim osumnjičenim, od-

nosno optuženim, ako se njen iskaz prema prirodi stvari ne može ograničiti samo na ostale osumnjičene, odnosno optužene.

U sva tri posmatrana krivičnoprocesna sistema zakonima je data mogućnost svjedoku da ne mora odgovoriti na pitanja, ako bi ga istinit odgovor na ta pitanja izložio krivičnom gonjenju. U Bosni i Hercegovini svjedok ima pravo da ne odgovara na pojedina pitanja ukoliko bi ga istinit odgovor na ta pitanja izložio krivičnom gonjenju.⁶ U R. Srbiji i R. Hrvatskoj zakonodavci su dali mogućnost svjedoku da ne odgovara ne samo na pojedina pitanja koja bi ga mogla izložiti krivičnom gonjenju, već i na pojedina pitanja koja bi njega ili njemu bliskog srodnika mogla izložiti teškoj sramoti i znatnoj materijalnoj šteti, kao i na pitanja koja bi njegovog bliskog srodnika izložila krivičnom gonjenju.⁷

3.2. Imunitet svjedoka od krivičnog gonjenja

Ovdje ću, cijeneći značaj tog pitanja posebno izdvojiti primjenu oportuniteta krivičnog gonjenja svjedoka za koga se tokom saslušanja utvrdi da je počinio ili učestvovao u vršenju krivičnog djela.

Prilikom saslušanja svjedoka mogu se pojaviti određene činjenice zbog kojih bi i sam taj svjedok mogao biti izložen krivičnom progonu ukoliko da istinit odgovor na pitanja koja su mu postavljena. Navedimo primjer lica koje je kupilo predmet koji je protivpravno pribavljen i koje je pozvano da, kao savjestan kupac, svjedoči o tome kako i od koga je kupilo taj predmet i gdje se taj predmet nalazi, te se prilikom ispitivanja na postavljena pitanja o cijeni koju je platio i da li je znao ili mogao pretpostaviti da predmet potiče iz nekog krivičnog djela, svjedok počne da izbjegava odgovore na ta pitanja i kaže da ne želi da odgovori na ista. Dalje tokom saslušanja, svjestan da bi i sam mogao postati predmetom istrage, taj svjedok počinjen da izbjegava dati istinite odgovore koji su bitni za dalji tok postupka. U tom slučaju tužilac ukoliko procijeni da je to svrsishodno i cjelishodno za dalji postupak može obećati svjedoku da neće biti krivično gonjen ako istinito odgovori na ta pitanja, odnosno dati imunitet svjedoku od krivičnog gonjenja.

Premda je svjedok, kao osoba koja ima određena saznanja o činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku u cilju efikasnijeg okončanja istog, načelno dužan da svjedoči o činjenicama i okolnostima koje se vežu za određeni krivični događaj, on, u skladu sa principom *nemo prodere se ipsum*, ima pravo uskratiti odgovore na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju (Alidžanović, 2016.).

6 Član 84. stav (1) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

7 Član 94. Zakonika o krivičnom postupku R. Srbije i član 292. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske.

U Bosni i Hercegovini i R.Hrvatskoj dato je ovlašćenje tužiocu da obeća i da imunitet od krivičnog gonjenja svjedoku kako bi isti odgovorio na pitanja koja bi njega mogla izložiti krivičnom gonjenju, dok u R. Srbiji zakonodavac nije dao takvo ovlašćenje tužiocu kod ispitivanja svjedoka.

Zakonom o krivičnom postupku BiH u članu 84., propisano je da svjedok može, ukoliko se pozvao na pravo da ne odgovara na pojedina pitanja kod kojih bi ga istinit odgovor mogao izložiti krivičnom gonjenju, odgovoriti na ta pitanja ukoliko mu se da imunitet. Dalje je, istim članom, propisano da imunitet od krivičnog gonjenja svjedoku odlukom daje glavni tužilac BiH. Svjedok je u tom slučaju dužan dati istinit odgovor i neće biti krivično gonjen, osim u slučaju da je dao lažni iskaz.

Zakonom o krivičnom postupku BiH, a ni zakonima o krivičnim postupcima entiteta i Brčko distrikta BiH, nije predviđena i propisana mogućnost primjene načela oportuniteta krivičnog gonjenja prema izvršiocima krivičnih djela kao mehanizam za efikasnije suprostavljanje težim oblicima kriminaliteta, pa su u ranijem periodu od strane pojedinih tužilaca pogrešno primjenjivane odredbe člana 84. ili ekvivalentne odredbe entitetskih zakona. Kao primjer navešćemo prikaz odluke Vrhovnog suda R. Srpske.⁸ Vrhovni sud Republike Srpske je dana 25.10.2016. godine, odlučujući po žalbi branioca optuženog D.K. u krivičnom predmetu protiv imenovanog zbog krivičnog djela donio Rješenje o uvažavanju žalbe, ukinuo presudu Okružnog suda u Doboju, te vratio predmet pomenutom sudu na ponovno suđenje.

U žalbi na presudu je navedeno da je prvostepena presuda zasnovana, između ostaloga i na iskazu svjedoka R.K. sa kojim je glavni okružni tužilac u Doboju dana 13.09.2012. godine zaključio sporazum o imunitetu kojim mu daje imunitet od krivičnog gonjenja, a za uzvrat se osumnjičeni R.K. obavezuje da svjedoči u tom krivičnom predmetu protiv saizvršilaca u izvršenju krivičnog djela razbojništva D.K. i P.J, iako je R.K. prije toga, u dva navrata i to 22.08.2012. i 23.08.2012. godine ispitan u svojstvu osumnjičenog, te je imenovani u svojstvu osumnjičenog bio obuhvaćen naredbom o sporovođenju istrage Okružnog tužilaštva u Doboju od 23.08.2012. godine. Nakon sklopljenog sporazuma o imunitetu između glavnog tužioca i R.K., imenovani je dana 13.09.2012. saslušan u svojstvu svjedoka i zapisnik o saslušanju imenovanog kao svjedoka je korišten u krivičnom postupku protiv optuženog D.K (Kršić, 2017.).

Razmatrajući prethodne navode iz žalbe, vijeće Vrhovnog suda Republike Srpske se upustilo u meritum i postavilo pitanje da li je zapisnik o sasluš-

⁸ Detaljnije vidjeti Rješenje Vrhovnog suda Republike Srpske, broj 13 0 K002132 16 Kž, od 25.10.2012.

nju svjedoka R.K. od 13.09.2012. godine pribavljen na zakonit način, obzirom da se u konkretnom slučaju osumnjičenom protiv koga se već vodi istraga da je imunitet od krivičnog gonjenja i on se potom sasluša u svojstvu svjedoka, da bi se taj iskaz koristio za zasnivanje osuđujuće presude. Vijeće Vrhovnog suda je razmatrajući prethodno pitanje konstatovalo da tužilac ima ovlaštenje da nekom licu da imunitet od krivičnog gonjenja i shodno tome da primjeni načelo oportuniteta krivičnog gonjenja čime se odstupa od načela legaliteta kao pravila, te da to ovlaštenje tužioca proizilazi iz člana 43. stav 2. tačka v) Zakona o krivičnom postupku RS, gdje je konstatovano pravo tužioca da daje imunitet u skladu sa članom 149. ZKP RS. Vijeće dalje konstatuje da je članom 149. ZKP RS davanje imuniteta od strane tužioca strogo ograničeno na zakonom propisane slučajeve i da je tužilac ovlašten da svojom odlukom da imunitet svjedoku koji ima pravo da ne odgovara na pojedina pitanja koja bi ga mogla izložiti krivičnom gonjenju, te da tužilac nije ovlašten da daje imunitet od krivičnog gonjenja licu koje ima svojstvo osumnjičenog ili optuženog u krivičnom postupku da bi ono svjedočilo. Vijeće Vrhovnog suda je utvrdilo da je davanjem imuniteta osumnjičenom postupljeno suprotno odredbama člana 149. stav 3., u vezi sa članom 43. stav 2. tačka v) ZKP RS, zbog čega se osumnjičeni nije ni mogao saslušati u svojstvu svjedoka, tako da zapisnik o saslušanju imenovanog u predmetnom krivičnom postupku predstavlja nezakonit dokaz na kome se ne može zasnivati presuda (Kršić, 2017.).

Zakonikom o krivičnom postupku R. Srbije, kao i Zakonom o kaznenom postupku R. Hrvatske takođe je predviđena mogućnost, odnosno ovlaštenje javnom tužiocu u R. Srbiji i državnom odvjetniku u R. Hrvatskoj da mogu dati imunitet svjedoku od krivičnog gonjenja, odnosno dati izjavu da neće preduzeti krivično gonjenje svjedoka koji se prethodno pozvao na године;pravo da ne odgovara na pojedina pitanja kod kojih bi ga istinit odgovor mogao izložiti krivičnom gonjenju.

U R. Hrvatskoj je je članom 286. stav (2) dat katalog krivičnih djela kod kojih državni odvjetnik u prethodno pomenutom slučaju može dati izjavu da neće preduzeti krivično gonjenje svjedoka.⁹

9 „1) ratnog zločina (članak 91. stavak 2.), terorizma (članak 97. stavak 1., 2. i 3.), financiranja terorizma (članak 98.), obuke za terorizam (članak 101.), terorističkog udruženja (članak 102.), ropstva (članak 105.), trgovanja ljudima (članak 106.), trgovanja dijelovima ljudskog tijela i ljudskim zamecima (članak 107.), protupravnog oduzimanja slobode (članak 136. stavak 4.), otmice (članak 137. stavak 3.), spolne zlouporabe djeteta mlađeg od petnaest godina (članak 158.), podvođenja djeteta (članak 162. stavak 1. i 3.), iskorištavanja djece za pornografiju (članak 163.), teških kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (članak 166.), pranja novca (članak 265. stavak 4.), zlouporabe položaja i ovlasti (članak 291. stavak 2.) ako je to djelo počinila službena osoba, primanja mita (članak 293.) ako je to djelo počinila služ-

Članom 286. Zakona o kaznenom postupku je takođe propisano da će državni odvjetnik pribaviti pisanu izjavu svjedoka da će govoriti istinu i da neće ništa prešutjeti, te je dalje propisano da u navedenom slučaju svjedok već prilikom davanja prve izjave mora imati savjetnika iz reda advokata, radi zaštite njegovih prava i interesa. Državnom odvjetniku u R. Hrvatskoj je postavljeno ograničenje u pogledu toga za koja krivična djela može dati imunitet svjedoku. Državni odvjetnik u R. Hrvatskoj ne može dati imunitet svjedoku ukoliko se radi o krivičnom djelu počinjenom od strane svjedoka za koje se prema Kaznenom zakonu R. Hrvatske može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna. Izjava državnog odvjetnika o ne preduzimanju krivičnog gonjenja mora biti u pisanom obliku i ovjerena potpisom i pečatom višeg državnog odvjetnika, te je propisan sadržaj te izjave.

3.3. Posebno ugroženi i zaštićeni svjedoci

Kao što smo već konstatovali, svjedok je u krivičnom postupku, samom činjenicom što je pozvan kao svjedok i što ima obavezu da svjedoči u dilemi da li da svjedoči ili ne, zbog realne opasnosti da će mu okrivljeni, pa i druga lica, to zamjeriti, prouzrokovati mu određene probleme u normalnom funkcionisanju, pa do mogućnosti da mu se sveti i ugrozi njegov integritet i njegovu porodicu i bliske osobe.

Svjedok se može osjetiti ugrožen od strane okrivljenika ili lica povezanih sa njim, a u vezi predmeta svjedočenja. Ta opasnost može biti realna, stvarna, a može biti i umišljena, pa čak i lažno prikazana.

Pored navedenog, uvijek, a posebno u slučajevima vođenja krivičnih postupaka za krivična djela gdje prijeti izricanje dugotrajne kazne zatvora i za krivična djela čijim je izvršenjem pribavljena velika protivpravna imovinska korist, postoji opasnost od pokušaja potkupljivanja svjedoka. Izvršioci takvih krivičnih djela će prije svega pokušati da obećanjem i davanjem poklona ili kakve druge koristi utiču na svjedoka da ne svjedoči ili da lažno svjedoči. U ovim slučajevima nije ugrožen neposredno svjedok, odnosno ne prijeti njemu ili nekom njemu bliskom licu kakva opasnost, ali je ugrožen integritet krivičnog postupka.

bena osoba, trgovanja utjecajem (članak 295.) ako je to djelo počinila službena osoba), zločinačkog udruženja (članak 328. stavak 1.), počinjenja kaznenog djela u sastavu zločinačkog udruženja (članak 329. stavak 1. točke 3. do 6.), ubojstva osobe pod međunarodnom zaštitom (članak 352.), otmice osobe pod međunarodnom zaštitom (članak 353.),

- 2) protiv Republike Hrvatske (Glava XXXII.) i protiv Oružanih snaga Republike Hrvatske (Glava XXXIV.) za koja djela je propisana kazna zatvora od najmanje pet godina,
- 3) za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora.”

Posebna opasnost od pokušaja uticaja na svjedoke da ne svjedoče ili da mijenjaju svoj iskaz i lažno svjedoče postoji kod vođenja krivičnih postupaka za krivična djela organizovanog i privrednog kriminala, s obzirom da je kod tih krivičnih djela iskaz svjedoka uglavnom veoma bitan za potpuno razjašnjenje činjenica i donošenje osuđujuće presude. Pogotovo ako se radi o iskazima prikriivenih istražitelja, svjedoka saradnika pravosuđa i svjedoka koji potiču iz kriminalne organizacije ili članova njihovih porodica, koji raspolažu sa direktnim saznanjima o načinu izvršenja djela, organizaciji kriminalne grupe, tragovima i dokazima, izvršiocima pojedinih krivičnih djela i dr.

Posebna pažnja u sva tri posmatrana krivičnoprocesna sistema je posvećena djeci i maloljetnicima kao svjedocima. Saslušanje, odnosno ispitivanje djeteta kao svjedoka je propisano posebnim odredbama Zakona o krivičnom postupku BiH, Zakonika o krivičnom postupku R. Srbije i Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske. Sva tri navedena Zakona određuju saslušanje djeteta kao svjedoka od strane ili uz pomoć stručne osobe, bez prisustva stranaka, te obavezno audio vizuelno snimanje toka saslušanja.¹⁰

I u Bosni i Hercegovini, i u R. Hrvatskoj i R. Srbiji, zakonodavac je posvetio više pažnje i detaljnije uredio pravila postupanja prema kategorijama posebno osjetljivih svjedoka. Tako svi posmatrani zakoni koji uređuju pravila krivičnog postupka propisuju mogućnost saslušanja ili ispitivanja određenih svjedoka van mjesta suđenja, putem uređaja za prenos videa i zvuka na daljinu, saslušanje bez prisustva stranaka i javnosti i sl.

Predmetni krivično procesni sistemi su kroz postupke tranzicije u krivične postupke uvrstili i pravila o zaštiti svjedoka.

Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije i Zakon o kaznenom postupku R. Hrvatske direktno i sistematično određuju ko i na koji način može steći status zaštićenog svjedoka, te način zaštite podataka o zaštićenom svjedoku u postupku i tok saslušanja zaštićenog svjedoka. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine se u vezi zaštićenih svjedoka veže na Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku.¹¹

Zakonikom o krivičnom postupku R. Srbije, član 105., određeno je da svjedok, ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe ili sebi bliska lica mogao izložiti opasnosti po život, zdravlje slobodu ili imovinu većeg obima, može rješenjem suda o određivanju statusa zaštićenog svjedoka dobiti jednu ili više mjera posebne zaštite. Mjere poseb-

10 Zakonik o krivičnom postupku R. Srbije određuje kategoriju posebno osjetljiv svjedok u članu 103., te su istim članom propisana pravila ispitivanja posebno osjetljivih svjedoka.

11 Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, Službeni list BiH, broj 18/2014.

ne zaštite obuhvataju posebne uslove i način ispitivanja zaštićenog svjedoka u cilju da se njegova istovjetnost ne otkrije javnosti, a izuzetno ni okrivljenom i njegovom braniocu. Te mjere su isključenje javnosti sa glavnog pretresa i zabrana objavljivanja podataka o istovjetnosti, odnosno identitetu svjedoka.

U R. Srbiji istovjetnost zaštićenog svjedoka mora biti otkrivena okrivljenom i njegovom svjedoku najkasnije petnaest dana prije početka glavnog pretresa.

Od sva tri posmatrana zakona koji uređuju krivični postupak, Zakon o kaznenom postupku R. Hrvatske je najdetaljnije uredio pitanje zaštićenog svjedoka u krivičnom postupku.

Članom 294. Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske, gotovo na identičan način kao i Krivičnim zakonikom R. Srbije propisano je iz kojih razloga se nekom svjedoku može dodijeliti status zaštićenog svjedoka.

U R. Hrvatskoj državni odvjetnik predlaže sucu istrage dodjeljivanje statusa zaštićenog svjedoka nekom licu. Ako sudac istrage prihvati prijedlog državnog odvjetnika, isti će rješenjem odrediti: pseudomin zaštićenog svjedoka, poseban način učestvovanja zaštićenog svjedoka u postupku i poseban način ispitivanja.

U sva tri posmatrana krivičnoprocesna sistema, obaveza svih učesnika u postupku i svih lica koja dođu u dodir sa podacima o zaštićenom svjedoku je čuvanje podataka o zaštićenom svjedoku kao tajnih podataka i zabranjeno je njihovo saopštavanje bilo kome i objavljivanje istih. Podaci o zaštićenom svjedoku se u sve tri države označavaju i stepenuju stepenom tajnosti tajno.

Zakonom o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini definisani su osnovni pojmovi, te je određeno da se odredbe tog zakona mogu primijeniti ukoliko se krivični postupak vodi zbog postojanja osnova sumnje da je počinjeno neko od sledećih krivičnih djela: protiv integriteta BiH, protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, terorizma, organizovanog kriminala i drugih krivičnih djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna. Predmetnim zakonom je detaljno uređen sam program zaštite svjedoka, a samo površno učešće tog svjedoka u krivičnom postupku.

3. Zaključna razmatranja

Značaj svjedoka u krivičnom postupku je nesporan. I pored svih novih dokaznih sredstava poput nalaza DNK materijala, zapisa iz nosača memorijskih podataka i dr., nesporno je da je do istih često nemoguće doći bez izjava svjedoka. Tačnije, značajnije su moža i od samih tih dokaza informacije ko bi mogao biti izvršilac, gdje se nalaze predmeti, koji uređaji su korišteni u izvršenju krivičnih

djela i slično, kako bi se isti mogli izuzeti, analizirati i koristiti kao dokazi u postupku. Zakonima koji uređuju oblast krivičnog postupka u R. Srbiji, R. Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u proteklih petnaestak godina, u postupku tranzicije i unapređenja istih, umnogome su prilagođene i odredbe o svjedocima u krivičnim postupcima. Uporedno pravnom analizom predmtnih zakona u R. Srbiji, R. Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini uočavao da su odredbe kojima se reguliše saslušanje/ispitivanje svjedoka u krivičnom postupku slične. Nakon analize pozivino pravnih odredbi, možemo konstatovati da je Zakonom o kaznenom postupku u R. Hrvatskoj najobimnije, u odnosu na zakone u R. Srbiji i Bosni i Hercegovini, propisano korištenje svjedoka u krivičnom postupku. Posebno je sistematično propisan postupak dodjele statusa zaštićenog svjedoka i saslušanje zaštićenog svjedoka u krivičnom postupku. U Republici Srbiji, Zakonikom o krivičnom postupku su definisani posebno osjetljivi svjedoci i posvećena je posebna pažnja krivično procesnoj zaštiti svjedoka, kako redovna zaštita zaprijećenim kažnjavanjem lica koja vrijeđaju ili napadaju svjedoke, do posebnih mjera zaštite kroz mehanizam zaštićenog svjedoka. U Bosni i Hercegovini su, trenutno, Zakonom o krivičnom postupku propisane, u maksimalnom iznosu, najveće novčane kazne za svjedoke koji izbjegavaju da se odazovu pozivu ili koji odbiju da svjedoče. U R. Hrvatskoj je predviđena i mogućnost zatvaranja do mjesec dana svjedoka koji odbije da svjedoči, a jedino je u R. Srbiji predviđena mogućnost da svjedok koji odbija da svjedoči bude dva puta kažnjen novčanom kaznom, koja je po mišljenju autora neprimjereno niska.

Sva tri posmatrana zakona kojima se uređuje krivični postupak su u pretходnom periodu u priličnoj mjeri unaprijeđeni u pogledu uređenja položaja, prava i obaveza svjedoka u krivičnom postupku. Posebno je zanačajno uvođenje mehanizma zaštićenog svjedoka i davanje imuniteta od krivičnog progona svjedoku. Svakako da postoji mogućnost i još boljeg i detaljnijeg uređenja ovog pitanja u predmetnim krivično procesnim sistemima. Stalnim praćenjem stanja i zakonskih odredbi u ovim krivično procesnim sistemima, koji se sigurno naslanjaju jedni na druge i koji su proistekli iz nekada jedinstvenog krivično procesnog sistema, te preuzimanjem kvalitetnih zakonskih rešenja moguće je unaprijediti vođenje krivičnog postupka.

4. Literatura

- Alidžanović, V. (2016) Skraćeni krivični postupci u pravu Bosne i Hercegovine, Italije i Njemačke. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzili*, 1, str. 108-147.
- Brkić, S. (2014) *Krivično procesno pravo 1*. Novi Sad: Pravni fakultet.

- Ilić, G. i dr. (2013) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
- Kršić, Ž. (2017) Immunity of Witnesses and the Principles of Legality and Opportunism in Criminal Procedural System of Bosnia and Hercegovina. U: *Međunarodni naučni skup „Dani Arčibalda Rajsa“*, Tom 1, str. 181-192.
- Škulić, M., Bugarski, T. (2015) *Krivično procesno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet.

Propisi:

- Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske, Narodne novine RH, br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. – prečišćen tekst, 91/12. – Odluka Ustavnog suda R. Hrvatske, 143/12., 56/13., 145/13. i 152/14.
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/03., 32/03., 36/03., 26/04., 63/04., 13/05., 48/05., 46/06., 76/06., 29/07., 32/07., 53/07., 76/07., 15/08., 58/08., 12/09., 16/09., 93/09., 72/13.;
- Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH (prečišćen tekst), br. 01.3.-05-1123/13 od 09. oktobra 2013. godine.
- Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, Službene novine FBiH, br. 43/98.
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/12. i 91/17.
- Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, Službeni list BiH, br. 18/2014.
- Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 72/11., 101/11., 121/12., 32/13., 45/13. i 55/14.

Željko KRŠIĆ, LLM

The Republic of Srpska – Ministry of the Interior

University of Novi Sad, Faculty of Law, PhD student

WITNESS IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, SERBIA AND CROATIA

One of the basic means of proof in the criminal proceedings, in addition to material evidence, is the testimony of the witness. Different legal systems distinguish the criminal procedural rules for securing evidence by witness testimony, and in particular provisions relating to the immunity of witnesses and protected witnesses. The paper will deal with the basic questions concerning the examination of witnesses, giving immunity to the witness and the status of a protected witness, and then in parallel with legal analysis, these issues will be addressed in the criminal procedural law of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Serbia and the Republic of Croatia. For this comparative legal analysis, the author decided, noting that prior research had paid little attention to a comparative analysis of the position of witnesses in the mentioned criminal process systems. The objective of comparative legal analysis and research is to point out different legal solutions in Bosnia and Herzegovina and surrounding countries and the possibility of improving the existing legal provisions in Bosnia and Herzegovina, and possibly in other countries.

Key words: *witness, immunity of witnesses, protected witness, examination*